

מטבעון

גיליון 52

יוני 2020 - סיוון תש"פ

היה לנו הכל/נתן יונתן
היו לנו הכל; מדבריות
ארץ לא זרועה ושורפת
אבל לא ישכח
איך בין סלעי-הערוץ נדהמה
כלנית אדומה
ואזוב רך איך נאחז
בסבך הלחות הקרירה
שאגרה בשבילו אבן בוכה
בחשכת המערה,
ומלחי האשלים והאד שעלה
מכבשני סדום ועמורה.
ישמור האל את המקומות והשמות
ואת מעט הכוח שישמור
לגמור את המפה בתוך האור
ומי שבאחרית הימים יגלה מעינינו עפר
יוכל לאמור: היו להם מדבריות
וחבל ארץ
הייתה להם כלנית בוערת מים
מים מפות לחם
ודרך ארוכה ללכת, היה להם
הכול, אבל הזמן
בכליהם פתאם אזל

שדה צין בשיאו צילום: זיו שרצר

- ❖ דבר המערכת
- ❖ פעילות הביס"ש
- ❖ עדכונים מהשטח
- ❖ סיפורים מאת עזיז סובח
- ❖ ד'רב אל סולטנה – עמיחי שדה
- ❖ חידת הגיליון

דבר המערכת

השנה הזו תיזכר במדבר. כמויות הפריחה והירק השופע ביחד עם העדר פעילות אנושית במרחב השפיעו על הנוף ובע"ח באזור באופן מיוחד. כבכל מקומות העבודה גם בית ספר שדה-שדה-בוקר הושבת בתקופה זו ולכן המטבעון לא ראה אור בתקופה האחרונה. אנו תקווה כי נצא מתקופה זו במהרה ונשוב לטייל במרחבי הנגב בחופשיות.

צוות המטבעון נפרד מאיתי לובל, מדריך בוגר בביס"ש, ושותפי לעריכת המטבעון בשנה וחצי האחרונות. אנו מאחלים לאיתי הרבה בהצלחה בהמשך הדרך ומודים לו על תרומתו הרבה בהובלת פרויקטים ופעילותו בביס"ש כמדריך בוגר. לך ראה עולם, ותבין כי יפה הוא הנגב מכולם. בברכה, צוות המטבעון

עמיחי שדה

Matbeon.boker@gmail.com

פרגה ערבית, *Glaucium Arabicum* צילום: זיו שרצר

פעילות הביס"ש

- ❖ פעילות הביס"ש נפגעה גם היא בעקבות משבר הקורונה וכל עונת הנודדים של חודשים מרץ-אפריל בוטלה.
- ❖ המורות חיילות נקראו למשימה של פיקוד העורף להפעלת ילדי הצוותים הרפואיים ועשו זאת בהצלחה רבה.
- ❖ הש"ש יצאו מהביס"ש למקומות אחרים בהם לא נפסקה הפעילות והמשיכו להתנדב גם בתקופת המשבר.
- ❖ צוות הביס"ש המשיך לחקור ולצאת לטייל בתקופה בה היה אפשרי, וניצל כל רגע מהאביב המיוחד שהיה השנה.
- ❖ צוות המדריכים החל בסדרת השתלמויות על בית הגידול החולי בהדרכתו של עזיז סובח, המדריכים משתלמים בבית גידול ייחודי זה ופועלים להחזרת תרגילי החולות לבתי ספר ומשפחות.

עכן גדול, דיונת באר מילכה. צילום: זיו שרצר

עדכונים מהשטח

מד- גשם: 154 מ"מ ירדו העונה בתחנה המטאורולוגית בביס"ש עד לתאריך 14/06/2020. שהם

167% מהמוצע הרב שנתי.

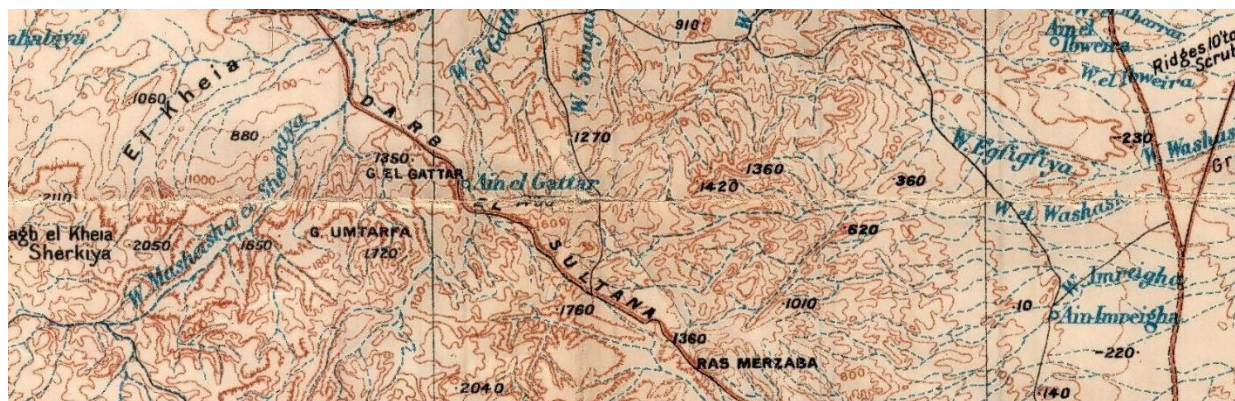
סיפורים מאת עזיז סובח

המעשה הפשוט בבריאת העולם/עזיז סובח

"סיפור טוב במערב, המספר חיי ממנו... במזרח, השומע חיי ממנו" ...
והנה תמה הבריאה, אלוהים יושב על סופו של יום ומביט במלאכת רוחו והיא כלילת יופי חוהרת (וקצת לחה עדיין).
"הצרה", חשב, "שאין עתותיי לדאוג לכל הדברים שיצרתי",
וכך, נשא אלוהים קולו (קול דממה דקה) וקרא לשריו למען יחלק את העולם בניהם.
ראשון הופיע אוקיינוס. "אתה שבאת אלי ראשון, תקבל את רוב שטחו של העולם, מים רבים יהיו לך, סערות, שפע יצורים, מקטני עולם ועד הלוויתן, לך עושרו של העולם, לך תהומות, אליך יבואו כל הנוודים חסרי המנוח."
שני הופיע שר היער. "טוב שהגעת בזמן", אמר אלוהים, "בדיוק הרהרתי מתי תוכל לקחת לך את כל העצים, החורשות, הנחלים והנהרות. לבד בכל אלו, לך יהיו כל יערות העד, הסבך, מעיינות ושבילים נסתרים, נחשי ענק ופרפרים צבעוניים, תנינים, אליך יבואו כל ההרפתקנים, כל מחפשי הצרות, כל מחפשי האוצרות".
שר ההרים קיבל פסגות נישאות, שבילים על-פני תהום, שלג עולמים. אליו יבואו המתבודדים, המשוררים, ההוגים.
שר הערבה קיבל מרחבים וסוסים דוהרים (ועוד דברים רבים ששכחתי), אליו יבואו כל אוהבי החופש. "זהו..." חשב אלוהים הטוב (שהיה כבר דיי עייף, ורצה ללכת הביתה). והנה... מופיע אחרון ומאחר, זקן ובלוי ועני. המדבר. ואלוהים שתק והמדבר שתק, נשא אלוהים הטוב עינו ואמר: "אחרת מאוד וכבר נתתי את כל שראוי לאחרים." חייך המדבר רגע וענה: "מה שאתה נותן – שלך לתמיד, ומה שאתה תאבד לעולם וכל מה שיש לך לתת, ראוי הוא".
ואלוהים שתק... וחייך... ואמר: "כבר אין לי מים רבים לתת לך, בן (ובאומרו זאת כמו נקרעה המלה מלבו),
רק מעיינות קטנים ונחלי אכזב, רק שיחים שדופים, רק סלעים קרחים".
פתח את שק הרוחות ומתוכו זינקה רוח קדים הלא היא השרקייה, ומתוכו יצא החמסין.
"רק צמא ורעב נותרו לי עבורך, בן". ניער אלוהים את השק וכל חולות המדבר נייערו ממנו ארצה וכך נעורו כל יצורי הלילה, כולם קטנים ושדופי מראה. לקח המדבר את שניתן וראוי ואלוהים הטוב שתק וחייך... והמדבר שתק וחייך.
ואלוהים הטוב אמר: "ארץ משא ומסה עשיתך, עכשיו הנני לעשותך ארץ מסע, אליך יבואו כל הנוודים חסרי המנוח, כל אוהבי החופש, כל אוהבי הבדידות, כל מחפשי הצרות והאוצרות, כל ההרפתקנים, הנביאים, המשוררים. והיות שאתה כל כך עני, כל כך מר וקשה, אתה תהיה אבן הבוחן לכל הדברים הגדולים."

ד'רב א(ל) סולטנה - עמיחי שדה

שהלך ההלך בימי קדם מן עבר הירדן המזרחי אל עבר נמלי הים התיכון וארץ הנילוס לצורך מסחר, כיבוש, או כל צורך אחר, היה עליו להתגבר על מכשול משמעותי חציית הר הנגב. טיפוס מצטבר של כ-800 מ' להר הנגב המרכזי, אוכלוסייה מקומית שלעיתים עוינת, ומעבר במרחב עם מיעוט מקורות מים יציבים לאורך השנה. במהלך ההיסטוריה התגברו על קושי זה הולכי המדבר על ידי פיתוח של רשתות דרכים ומצדים אשר עברו בחכמה ובקלות יחסית את מכשול זה תוך כדי שמירה על השיירות שהלכו בהן.

תוואי ד'רב א(ל) סולטנה, על פי מפת ניוקומב 1913

בשנים האחרונות, מוביל בית ספר שדה שדה-בוקר מסעות על דרכים עתיקות במדבר. במסעות הקודמים סיירנו לאורך נתיב 'דרך הבשמים' המרכזי החוצה את הר הנגב דרך מכתש רמון בדרכה לעזה. השנה החלטנו לצאת לנתיב חדש-ישן ד'רב א(ל) סולטנה. דרך זו מתוארת לראשונה אצל חוקר המקרא סר אדוארד רובינסון. בשנת 1838 יצא רובינסון, מי שנחשב לאבי הארכאולוגיה המקראית של ארץ ישראל, לשני מסעות בחצי האי סיני וארץ ישראל. מסלולו עבר במנזר "סנטה קתרין" ובוואדי מוסא - "פטרה" בעבר הירדן. לאחר שביקר בפטרה החל רובינסון לרדת מהרי אדום אל עבר הערבה במטרה להגיע לחברון ומשם לירושלים. מתואר בספרו כי המשלחת יורדת בנקב נמלה - הדרך המרכזית היוודת לערבה - ועושה את דרכה אל עבר עין ווהבה היא עין יהב. משהגיעה משלחתו של רובינסון לעין יהב דווח לו על ידי מלווי, כי בלילה הקודם, עברה שיירה של כ-400 בדואים משבט הע'זזמה על גמלים בדרכם למדבר הסורי, וכעת הדרך מערבה פנויה. מורי הדרך הבדואים מסבירים לו כי ישנם שתי דרכים לחצות את מדבר הנגב לכיוון חברון מעין יהב. דרך אחת עולה צפונה לאורך הערבה, וחוצה מערבה בכדי לטפס במעלה עקרבים ומשם לממשית וחברון. הדרך השנייה הולכת ישירות מערבה לכיוון ג'בל עזזמה (הר הנגב) ומתחילה בוואדי מרזבה הנשפך אל מול עין יהב. מדריכיו של רובינסון לא מכירים היטב את דרך נחל מרזבה אך מחליטים ללכת בה בכל זאת. רובינסון מעיד כי מדריכיו לא ידעו כיצד ללכת והיו נראים כמי שהגיעו לראשונה לארץ זרה. לאחר שעלו במעלה מרזבה ואיבדו את דרכם, החליטו מדריכי השיירה לסור על עקבותיהם ולחזור לדרך המוכרת העולה לחברון דרך מעלה עקרבים וממשית. דרך זו שתוארה על ידי רובינסון היא אחת הדרכים העתיקות ביותר שעולות מן הערבה אל הר הנגב המרכזי ושמה "ד'רב א(ל) סולטנה - דרך המלך".

דרכים מלוות את האדם מאז ומעולם. הרצון לעבור מנקודה אחת לשנייה תוך כדי חציית מרחב, הוליד את הצורך למציאת הנתיב הטוב והבטוח ביותר. בתקופות הקדומות, המסחר היה המניע העיקרי למציאת נתיבי הליכה בין הערבה והר הנגב לנמלי הים התיכון וארץ הנילוס. מסחר זה, גרם

לפיתוח מואץ של העולם העתיק על ידי מעבר של סחורות ורעיונות ממקום למקום. הצורך לחצות את מדבר הנגב בכדי להגיע לנמלי הים התיכון ולנילוס, הוליד ופיתח את "דרכי המדבר".

מעבר של סחורות תוך כדי חציית הר הנגב מתועדות עוד מהתקופה הניאוליתית כאשר מצאו 'אבנים טובות' מאזור פונון באתר יפתחאל שבגליל התחתון. בתקופות מאוחרות יותר השתמשו בדרכים 'חוצות מדבר' לצרכים אחרים. בתקופה הכלקוליתית והברונזה הקדומה פותחה רשת דרכים אשר העבירה את מטילי הנחושת אל אתרי העיבוד- עין זיק, באר רסיסים וירוחם ובאר שבע. באתרים אלה ניצלו ככל הנראה את הרוח הטובה שנשבה בכדי לעבד את מטילי הנחושת.

דרב א(ל) סולטנה הייתה ככל הנראה אחת הדרכים הקדומות ביותר שחצו את מרכז הר הנגב. רבים החוקרים והנוסעים אשר מתארים את הדרך- מוסיל וקריק בתחילת המאה ה-20 מתארים את המצודות של 'עין ערגה'(עין עריג'ה) ו'עין רחל' (עין חארוף) ואת הדרך העולה דרך ראס מחבה אל עבר מעלה צין (נקב ע'רב). נלסון גליק סוקר את הדרך ב1959 ומדווח כי דרך זו הייתה בשימוש מרכזי בתקופה הכלקוליתית. הדרך שימשה להובלת מטילי נחושת מפונון, בין השאר, לאתרים כגון ביר אבו מטר ליד באר שבע, באר רסיסים ועוד. גליק מדווח בנוסף, כי לאורך הדרך נסקרו אתרים מתקופת הברונזה התיכונה ומתקופת הברזל. אחריו סקר את הדרך רודולף כהן, וזאת כחלק מסקר החירום שערך לפני כניסת צה"ל לנגב לקראת החזרת סיני. טלי גיני מציעה, כי ד'רב א(ל) סולטנה הייתה הדרך הקדומה בה העבירו הנבטים את הבשמים לנמל עזה. מאוחר יותר, השיירות עברו לנתיב 'דרך הבשמים' הדרומי דרך מכתש רמון.

אתר נחל צינים, על תוואי ד'רב א(ל) סולטנה

בית ספר שדה שדה-בוקר, ביחד עם פרופ' חיים בן דוד, אשר מוביל את המסעות השנתיים על דרכים עתיקות, החליטו כי נחקור ונעמיק את הידע בנתיב ד'רב א(ל) סולטאנה. דרך זו שירדה מסדר היום התיירותי בעקבות עלייתה של אחותה הדרומית 'דרך הבשמים' נזנחה, ולא רבים הם ההולכים לאורכה. צוות הביס"ש יצא לכמה סקרי הכנה לזיהוי תוואי הדרך המקורי והאתרים שלאורכה. ממצאי הסקר העלו שלמעט כמה קטעים שנשתמרו על גבי שלוחת צלמון (צלעון), באזור נחל שרף ובנחל צינים, רוב הדרך נהרסה על ידי פריצת דרך הגיפים המוכרת ועבודות הכרייה של מפעלי הפוספטים.

משתתפי המסע ובראשם שוקה רווק צועדים בדרך לעבדת (צילום זיו שרצר)

במהלך המסע השנתי, כשהקבוצה התכוננה לעלות במעלה צלמון אל עבר התוואי המוכר של 'דרב א(ל) סולטנה, נפתחו ארובות השמים (אשר גרמו לחגיגת שיטפונות שלא נראתה כמותה בעשרות שנים האחרונות) ומנעו מאתנו ללכת שוב על הדרך, ולנסות לפענח בעזרת משתתפי המסע עוד קטעים בלתי מוכרים. אנו תקווה כי בשנה הבאה נשוב ונטייל במרחבי דרב אל סולטן ונמשיך לחקור ולגלות ממצאים חדשים. יש לציין שעדיין נדרשת חקירה מעמיקה יותר בכדי להבין את התוואי המדויק שבו אלומות השבילים עשו את דרכם לעבר הים התיכון.

חידת הגיליון

במהלך שיטוטינו במרחב נתקלנו בחיה מדברית. האם תצליחו למצוא אותה? אם כן מי היא?

צילום: זיו שרצר

והתשובה לחידה של הגיליון הקודם:

באיזו תקופה נבנה הגשר אשר מופיע בתמונה? ומה הוא מיקומו?

והתשובה היא: הגשר המדובר נבנה ע"י הטורקים כחלק מהמסילה בין באר שבע לקוסיימה ועוג'ה אל חפיר. הגשר נבנה מעל נחל הבשור בסמוך לשוב אשלים.

תגובות, הערות, הארות, מידע לפרסום ועוד, יש להעביר לעמיחי שדה
054-4832859 matbeon.boker@gmail.com